

Om Kingos Salmedigtning.

Foredrag ved det kirkehistoriske Selskabs Møde i Østrup 12. Maj 1907.

Af Otto Kalkar.

Efter en kortere Udsigt over Kingos Levned og den danske Salmedigtning Historie før hans Tid fortsatte Tale-
ren omtrent saaledes:

Den første Frugt af Kingos Syssel med Salmedigtningen kom for Lyset 1674 i hans »Aandelige Siunge-Koors Første Part, indeholdende XIV Gudelige Morgen- og Aften-Sange, tillige med de VII Kong Davids Poenitendse-Psalmer, Sangviis forfattede«. Tankegangen i de 14 Morgensange er til Dels den samme. Den opgaaende Sol minder om Guds Naades Lys, idet den tillige indskærper Kravet om at aflægge Mørkets Gærninger; men Tanken udføres med en rig Mangfoldighed i Udtryk og i vekslende Form. En sammentrængt Prøve giver Morgensukket »Op min Sjæl, thi Sol er oppe«. I Aftensangene taler den synkende Sol om Livets Nedgang i Døden: »Den klare Sol gaar ned, det kvælder mer og mer, hver Arbejdsmand er træt og sig om Hvile ser, en Dag jeg nærmer er ved Døden end som før«. Men Kingo har ikke ene villet lade Naturens Gang tale til den kristne, men ogsaa lægge ham Ordene paa Læberne. I Fortalen siger han selv, at han har villet give: »Sukke ikke alene for sig selv, men ogsaa for Guds Kirkes Fremgang«. De nævnte Sange ere derfor i høj Grad Bønner i Digtform, Morgensangene Tak for at være bevaret til den frembrydende Dag og Bøn om Hjælp til dens Gærning: »thi forgæves skal jeg svede og arbejde uden Frugt, om

din Aand er ej til rede, og din Hjælp er udelukt«. Aftensangene takke for at kunne lægge sig til Hvile i Fred, og bede om Beskærmelse under Søvn og indtil Døden. Kingos Styrke i Anvendelsen af Lysets og Mørkets Vexel paa Menneskelivet er oftere erkendt. »K. kan lignedes ved et Menneske, der staar paa den frie Mark og ser Solen gennemløbe sin majestætiske Bane fra dens Opgang til dens Nedgang« (P. Madsen). Naar det er sagt, at Solen endog bliver Kingo et Billede paa Frelseren, saa kan vi henvise til Ønsket: »at Jesus vild' oprinde over mig som Sol og Skjold«. En anden Udtalelse om disse Sange lyder: »de røbe en ganske ejendommelig Evne til at lade Solopgangens Friskhed og Solnedgangens Vemod kaste Skær og Stemning over Bønnen, der sænker sig lige saa dybt i Syndsbevidsthed, som den hæver sig højt i Naadeglæde« (J. Paludan). Enkelte Linjer ere næsten blevne bevingede Ord, som: »Jeg var tilfreds med mine Kaar og stoled' paa mit Fadervor«. — At Kingo tog Bodssalmerne fra det gl. Test. med, fattes let, naar man mindes hele Kirkens og særlig Luthers Forkærlighed for disse med deres dybe Syndsbekendelse og indtrængende Bøn om Naade. Den Dag i Dag findes jo Oversættelser af dem i vore Kirkesalmebøger. Arøbo overgaar mulig Kingo i nøje og enfoldig Tilslutning til den oprindelige Salmetekst; men Kingos Gengivelse af denne savner ikke Skønhed.

Som Biskop i Fyn udgav Kingo 1681 anden Del af sit Sjungekor. Denne Samling er ligesom den første nærmest Udtryk for den enkelte Kristens Stemning og sjælelige Liv, men ikke med den bestemte, til Ugedagene knyttede Ordning. En Del af de første Salmer ere Syndsbekendelse med stærke Udtalelser af Syndens Tryk: »Vaager jeg, da er jeg fuld af Bekymrings Kræft og Kvide, ingen Glæde kan jeg vide, aatte jeg end Verdens Guld«. Den tyngende Byrde synes at drive til Fortvivlelse: »Skal jeg da fortvivle brat, skal jeg Troens Anker slippe«; men saa bryder Frelseshaabet frem: »Gud er end ved Bøn at vinde, Jesus lever

og endnu, Aandens Kraft er end at finde for din sorgnedsænket Hu«. Haabet støttes til Frelseren, hans Lidelse og Død: »Tornekronen stak jo Dig, for at mine Syndetorne skulde ved din Pine forne, før de fanger Rod i mig«. Ogsaa findes her flere af Kingos mest bekendte Salmer: Far Verden, far vel — Sorrig og Glæde de vandre tilhobe — Aldrig er jeg uden Vaade (et af de saakaldte Hjertesuk). Ligeledes findes her Bordbønner i Digtform, Sang for rejssende, for søfarende. Endelig en Salme, der bestemtere er knyttet til en kirkelig Handling, Nadversalmen: »O Jesu paa din Alterfod med Hjærtens Tro, med Bøn og Bod jeg knæler for Guds søde Lam, som bær al Verdens Synd og Skam«. Det er med god Føje udtalt om Sjungekorets anden Del, at den »i poetisk Ynde næppe naar den første Samling, men i Alvor og Dybde snarere staar over end under den« (J. Paludan). Et Vidnesbyrd om, hvilken Indgang disse Samlinger have fundet, have vi deri, at de ikke alene ere optrykte mange Gange, men tillige mere eller mindre fuldstændig ere oversatte paa Svensk, Islandsk, Tysk og Latin¹⁾.

Et Par Aar senere overdroges det Kingo at samle en ny Kirkesalmebog. Omtrent 30 Aar efter Reformationens Indførelse havde en saadan (Hans Thomesens) faaet kongelig Bekræftelse til almindelig Brug i Kirkerne, men da der efterhaanden fremkom flere danske Salmer, bleve disse optagne

¹⁾ Blandt de Salmer, der trøstede de ulykkelige Svenskere, der efter Nederlaget ved Pultava førtes i et mangeaarigt Fangenskab til Sibirien, var ogsaa Kingos Sjungekor. Iblandt Mnsr. i det kgl. Bibliothek i Stockholm, gemmes et Haandskrift, paa hvis første Side følgende Antegnelse findes:

•Detta Siunge-Chor är afskrefwit utj Staden Duffa, belägen 600 Wierst ifrån Kasan, ock är Ryssernas yttersta gränse på den sijdan moth Hedningare, A^o 1710, af E. Millbergh«.

Paa anden Side: •Thomas Kingos Andelige Siunge-Chors Första och Andra Dhel, Innehållandes 14 Gudelige Morgon- och Afthon-Sånger. Så och dhe 7 Kon: Davidz Booth Psalmer Sånge-Wijs författade, Tillijka med någre Morgon- och Afthon-Sucker«.

(Svensk Overs. 208 Oktavsider samt Register).

H. F. R. (efter Kn. Heibergs Optegnelse).

i Udgaver af hin første Salmebog. Derved var det sket, at de samme Salmer oftere fandtes i afvigende Former. Efter Enevældens Indførelse søgte Regeringen at gennemføre større Ensartethed i alt fælles, en Bestræbelse, der vistnok virkede til at nærme de enkelte Landsdele til hverandre. Dette skete ogsaa med Hensyn til Kirketjenesten, saaledes udkom der i den nærmest følgende Tid baade et Ritual, ved hvis Udarbejdelse Kingo var medvirkende, og en Alterbog, der begge ere gyldige endnu. Det laa da nær baade at tænke paa en fælles Salmebog, og at overdrage Arbejdet til Kingo. Allerede 1689 udgav han »Vinterparten« af en saadan, ordnet efter Kirkeaaet, indeholdende Salmer til hver Søn- og Helligdags Evangelium og Epistel. Denne Salmebog blev dog ikke godkendt, idet man ikke uden Grund fandt, at Salmebogen efter denne Maalestok vilde blive alt for stor, og at Kingo havde optaget saa meget af sin egen Digtning, at han derved var bleven nødt til at udskyde Salmer, som gennem flere Slægters Brug vare blevne Menigheden kære. Han havde i den Henseende ikke agtet tilstrækkelig paa en Erfaring, han havde gjort straks efter at være bleven Biskop. Der fandtes nemlig flere Steder i Fyn en daglig kort Kirketjeneste med Salmesang og Op-læsning af Skriftstykker. Her vilde Kingo indføre sine Morgen- og Aftensange, der i og for sig maatte være fortrinlig passende til dette Øjemed; men Præsterne fraraadede det af Frygt for, at Almuen ikke længere vilde komme, »naar de sædvanlige og bekendte Salmer vare afskaffede«. Udarbejdelsen af en almindelig Kirkesalmebog overdroges derefter til forskellige, og 1699 udkom den og fik kongelig Bekræftelse. Ligesom den indeholder mange af Kingos Salmer, bærer den ogsaa hans Navn paa Titelbladet. Den er ligesom »Vinterparten« ordnet efter Kirkeaaet, og her-ved bliver der ret Lejlighed til at se, hvorledes K.s Digtning følger Frelserens Liv lige fra Bebudelsen: »Nu kom her Bud fra Englekor, at Gud vil nederstige«; Fødselen: »Op glædes alle, glædes nu«; Jesus første Vandring til Templet: »Hvor

stor er dog den Glæde, at man med Jesu maa i Herrens Tempel træde«! med Bønnen: »O Jesus! Gid du vilde mit Hjærte danne saa, det baade aarl' og silde dit Tempel være maa«; Daaben: »Mig lyster nu at træde hen ned til Jordans Vand«, — indtil den sidste Vandring til Jerusalem: »Se, hvor nu Jesus træder hen til den Morderstad«, som ender med Ordene: »Du Ærens Konge gak, min Død at undertrykke og hav saa evig Tak«. Særlig dvæler K. ved Frelserens Lidelse. Skriftordet: »der de havde sjunget Lovsangen, ginge de ud til Oljebjærget« (Matt. 26,80), giver ham Indledningen: »Hører til, I høje Himle, hører til I Englekor«, hvori Linjerne: Jesus, o! vor Jesus sjunger, o! en mer end Englesang, tier alle Engletunger, Jesus Røst maa have Gang«, og Opraabet: »Sjung saa om det, Jesus led, om hans Kors, hans Blod og Sved, sjung og tro, saa skal Du stige sjungende i Himmerige«. Vandringen til Getsemane afmales i: »Over Kedron Jesus træder«, med Slutningsverset: »Endelig naar Hjærtet brister, naar min' Øjnes Lys forgaar, naar min Tunge Maalet mister, stryg min Sjæl da med en Taar af din røde Sved og Blod, salve da min Hjerterod, saa skal jeg i Dødsens Vaade finde Salighed og Baade«. Til de sovende Disciple lyder det: »Sover I, hvor kan I sove, o! I Sjølevægttere«. Til Paa-gribelsen hører: »Mørket skjuler Jorderige«, til Peters Fornægtelse: »Ingen Højhed, ingen Ære kan der under Solen være, at den sig forsikret ved«, hvor Trøsten kommer: »Peder faldt og blev oprettet ved din Naades store Arm. O, min Jesus! det har lettet Syndestenen i min Barm — vær med Trøstens Aand til Stede, lær mig kun som han at græde«. Domfældelsen have vi i: »Rettens Spir det alt er brækket«, med Bekendelsen: »Jo min Gud! jeg bør ej dølge, at min Synd foruden Tal jo var med Dig hen at følge ind i Dommens Hus og Sal; mine Synder Dommen skrev, og Dig hen til Døden rev, hvor jeg ser din Dom og Vunder, ser jeg alt mit Segl derunder«, og Frelseshaabet: »Saa din Dom er mig en Baade, og jeg bliver dømt i Naade«. Saa staa vi

ved Korsfæstelsen. Det har været en Fristelse for samtidige og senere Salmedigtere at udmale Frelserens legemlige Lidelser paa en uskøn og uhyggelig Maade. I en Langfredags-salme i mange Vers har Kingo vel heller ikke helt undgaaet dette Skær, om end mange af hans Vers ere af stor Skønhed, som det bekendte: »Skriv dig Jesus paa mit Hjærte«. Men han har set, hvilket mægtigt Emne Ordene fra Korset vare, og optaget det i: »Gak under Jesus Kors at staa«. Salmen er simpel og jævn i hele sin Fremstilling lige til Verse-maalet. Efter Gengivelsen af hvert af Ordene følger en Bøn, ved det første: »O Jesu! bed Du og for mig, Du ser, hvor blind og skrøbelig jeg er i al min Vej og Værk, men ved din Bøn jeg bliver stærk«; efter det sidste: »Det Ord, det Ord sig trænger ind udi mit Hjærte, Sjel og Sind, gid det og blive sidst det Ord, jeg tale skal paa denne Jord«.

Salmerne om Frelserens Lidelse høre blandt det ypperste af Kingos Digtning. Han følte det selv. Medens hans Salmebog skulde omdannes, skrev han: »mine Passionssalmer ligge mig meget i Huen, om de skulle forskydes«. En kyndig Dommer fra vore Dage (P. Madsen) har fremhævet, at skønt den næste fremragende danske Salmedigter Brorson havde sit Stæde i Pietismen med dennes overordenlig stærke Fremdragelse af Frelserens Lidelse og Død, kunne »de (af B's Salmer) der udelukkende handle om Kristi Lidelse, aldeles ikke maale sig med Kingos mægtige Passionssalmer, der følge den lidende Frelser Skridt for Skridt«. Endnu i vor sidste Psalmebog ere 12 af de herhen hørende af Kingo. Men han standser ikke ved Jesus Død. Til Opstandelsen viser baade den friske: »Op Sjel! bryd Søvn af og se til Jesu Grav«, og frem for alt den storslaaede: »Som den gyldne Sol frembryder gennem den kulsorte Sky«. Denne Salme er i den Grad fremtrædende i K's rige Digtning, at omtrent enhver, der omtaler denne, særlig fremhæver den, saaledes Grundtvig med de kendte Ord: »Tomas Kingo er Salmisten i det danske Kirkekor, det skal mindes af hver Kristen, mens der synges sødt i Nord om, hvad det for os

betyder, naar den gyldne Sol frembryder«. Saa tages der Afsked med Frelserens jordiske Vandring ved Salmen: »Min Sjæl og Aand opmuntre Dig at se hen ind i Himmerig, hvor Jesus han opstiger«.

Det er en mægtig Række Salmer, der saaledes følge Jesus fra Bebudelsen af hans Fødsel til Himmelfarten. Der er en vis Ensartethed i Anlæg, først skildres selve Begivenheden, saa kommer Anvendelsen og dertil knyttet Bøn. Men der er en rig Mangfoldighed i Udførelsen og et overordentligt Liv i Skildringen. Hertil hører, at Handlingen fremstilles i Nutid, ofte begyndes med et Udraab, der vækker til at give Agt paa hin, saaledes dristigt: »Her kommer, Jesus! se Dig om, en kananæisk Kvinde«. I denne og ligeledes i Salmen, der gengiver Marias Smerte, da Jesus er bleven tilbage i Templet, er der Vekseltale. Baade ved den nøje Tilslutning til Evangeliernes Beretning om Jesus Liv og den stærke Fremhævelse af hans Lidelse og Død er Kingo knyttet til sin Tids Prædiken; men han mangler ingenlunde Syn for den himmelfarne Frelzers Gærning i hans Kirke. Vi have Pinsesalmen: »Nu nærmer sig vor Pinsefest«; til Daaben: »Enhver, som tror og bliver døbt«; til Nadveren: »O Jesus, søde Jesus, Dig ske Hjærtens Tak evindelig«. Flere Salmer dvæle ved Kirken, dens Tilstand og Skæbne, som: »Hvad er det for en Snekke« (til Farten over Genesaret Sø); »O Gud! hvor jammerlig din Kirkeager sig i disse Tider finder« (Klinten blandt Hveden); »O Herre Gud! din Lære, din Sæd, dit rene Ord« (Sædemanden). Maa Kingo her klage over Kirkens Brøst og trange Kaar, løfter han Øjet til Fuldendelsen i: »Vær trøstig Sion, Jesu Brud«. Han lovpriser Guds frelsende Kærlighed: »O søde Gud! din Kærlighed den haver ingen Lige«, og minder om at være rede til at modtage den: »O kæreste Sjæl! op at vaage« (Epistelen 1. Paaskedag); »Luk Øjne op o Kristenhed! thi Jesus vil Dig lære, hvordan Du from og vel beredt kan mod hans Tilkomst være«, og han kender Kampen herfor: »O Jesus! gaar du da din Vej«.

Som Indholdet i Kingos Salmedigtning er rigt, er Formen vekslende, saaledes snart et simpelt 4linjet Versemaal, minde om Folkevisen, snart sammensat med flere Linjer af forskellig Længde. Kingo var her heldig stillet ved selv at være musikalsk, hvorpaa vel ogsaa det tyder, at han Dagen før sin Død (14. Oktober 1703) skal have udbrudt: »I Morgen faa vi en dejlig Musik at høre«. Han klagede over Manglerne ved de tidligere Salmer: »Vi finde i vore Salmebøger de vanskeligste Melodier over de sletteste Sange«. Herpaa søgte han at raade Bod ved at tage kendte verdslige Melodier og tillempe disse til sine Salmer. Hertil kommer hans Rigdom paa Udtryk og Herredømme over Sproget, ved hvilket han ofte danner heldige Sammensætninger, ligesom han jævnlig udtaler sin Kærlighed til og Iver for Modersmaalet. Det fattes derfor let, at »Kingos Salmebog« virkelig trængte igennem. Den er optrykt 89 Gange, og da man ved forrige Hundredaars Begyndelse vilde ombytte den med den saakaldte evangeliske Salmebog, vakte det, især i Jylland, mange Steder stærk Modstand. Endnu til Roskilde Konvents Salmebog (1855) har K. ydet flere Salmer end nogen anden Digter; og er Grundtvigs Del i vor nyeste Salmebog end betydelig større, findes der dog her 100 Salmer af Kingo.

For at værdsætte Kingos Digtergave maa det endnu mindes, at medens Brorson saa overvejende har tyske Forbilleder for sine Salmer, og Grundtvig ofte har søgt saadanne i den gamle græske, latinske eller engelske og til Dels tyske Digtning, ere Kingos helt hans egen Frembringelse. Derfor er K's Betydning for dansk Digtning overhovedet oftere bleven erkendt med varme Ord. N. M. Petersen udtaler om Sjungekorets 2. Del: »denne Samlig, efter hvis Fremkomst det var umuligt, at Poesi kunde uddø i Danmark«. Og fra en anden Kender lyder det: »Kingo og Brorson staa ikke blot højt over alle samtidige verdslige Lyrikere, men af Eftertidens er der kun faa, hvis Digte enten i Tankernes Flugt eller i Stemningens Inderlighed eller i Udtrykkets friske

Strømning eller endog i Ordenes Klang kunne stilles lige med disse Digteres aandelige Sange«.

Kingo havde i sit Liv opnaaet Ære og Lykke, var bleven adlet, og ved sit 3dje Ægteskab var han kommen i Besiddelse af Fravgdegaard, i hvis Kirke han er begravet. Baade her og flere Steder findes synlige Mindesmærker over ham; men med Rette ere hans Salmer fremhævede som det største og varigste Minde:

Hør, hvor sødt dog Kingo leger,
naar hans Harpeslag Dig kvæger,
naar sig løsne Støvets Baand,
naar Du rejser højt af By
paa den klare Tonesky,
tænk da paa, hvor mange Sjæle,
som nu for Guds Trone knæle,
kvægedes saa mangen Gang
ved den samme Harpeklang.

(Grundtvig).

